

ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО» У 5-7 КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкриваються особливості подолання освітніх втрат учнів 5-7 класів на уроках музичного та образотворчого мистецтва інтегрованого курсу «Мистецтво». Подаються приклади застосування в освітньому процесі цифрових технологій та діяльнісної інтеграції.

Ключові слова: освітні втрати, інтегрований курс «Мистецтво», міжгалузева інтеграція, діяльнісна інтеграція, освітній процес.

Abstract: the article reveals the peculiarities of overcoming the educational losses of students of grades 5-7 in the lessons of music and fine arts of the integrated course «Art». Examples of the use of digital technologies and active integration in the educational process are given.

Key words: educational losses, integrated course «Art», interdisciplinary integration, activity integration, educational process.

Вступ. Під час воєнного стану освітня система України зіштовхується з численними викликами, зокрема суттєвими освітніми втратами. Однак, вчителі музичного та образотворчого мистецтва можуть відіграти ключову роль у подоланні цих труднощів та забезпеченні безперервного навчання учнів.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Освітні втрати, яких зазнали українські діти під час Covid та російсько-української війни, можуть мати серйозні наслідки для розвитку учнів. По-перше, учні можуть втратити інтерес до предмета, що перешкоджає їхньому естетичному та творчому розвитку. По-друге, недостатні знання та навички у мистецькій галузі можуть негативно позначитися на загальному інтелектуальному розвитку учнів, оскільки музика та образотворче мистецтво тісно пов'язані з математичними, мовними та когнітивними здібностями. Нарешті, відсутність розуміння та цінування музичного та образотворчого мистецтва може призвести до недостатнього розвитку загальнокультурної компетентності учнів.

Уроки мистецтва мають надзвичайний потенціал для розвитку творчої особистості, формування креативного мислення, розвитку почуттєвої сфери, здійснення самокорекції психоемоційного стану [1]. Також їх зміст дає можливість надолужити освітні втрати з інших освітніх галузей.

Отже, проблема подолання освітніх втрат учнів 5-7 класів на уроках музичного та образотворчого мистецтва інтегрованого курсу «Мистецтво» в умовах воєнного та післявоєнного часу є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Говорячи про освітні втрати, більшість дослідників зосереджують свою увагу на втратах у навчанні, що пов'язані з когнітивними навичками учнів, прогалинами у знаннях, недосягненням учнівством очікуваних результатів навчання, що визначені освітніми програмами, Державним стандартом. З огляду на те, що освіту в Україні розуміють як єдність навчання, виховання, розвитку й соціалізації

особистості, освітні втрати означають втрату можливостей для всебічного розвитку учнів –

інтелектуального, соціального, емоційного, психологічного тощо. Відповідно у межах поняття «освітні втрати» умовно виділяють три взаємопов'язані компоненти: навчальні втрати (у розумінні втрати знань, умінь, навичок, ставлень тощо); виховні втрати; зниження темпу розвитку особистості [2].

У посібнику Українського центру оцінювання якості освіти зазначається, що освітні втрати – це будь-які втрати знань, умінь, навичок та/або уповільнення чи переривання академічного прогресу через паузи в навчанні конкретного учня [2].

В Україні освітні втрати зумовлені як пандемією, так і війною. Вимушена перерва в навчанні, знищені школи, відсутність навчання в офлайн-форматі, технічні обмеження для навчання онлайн (відсутність електроенергії та інтернету) – головні виклики, з якими стикнулася українська освіта. Звісно, це призвело до освітніх втрат. Саме тому ця проблема потребує оперативного реагування [2].

Науковці пропонують наступні кроки подолання освітніх втрат: діагностування освітніх втрат у своєму класі, стратегія дій вчителя залежно від кількості учнів з освітніми втратами, обговорення плану спільних дій на педагогічній раді освітнього закладу та інформування про наявні освітні втрати учнів та їхніх батьків, використання в освітньому процесі форм, методів, засобів навчання, які б мотивували учнів подолати прогалини, внесення змін до календарно-тематичного планування протягом року, подолання освітніх втрат у співпраці з іншими вчителями-предметниками, психологами, батьками учнів тощо [3].

Зараз розроблено програми з надолуження освітніх втрат для учнів 5-6 класів з математики, української мови та літератури й розроблено рекомендації щодо їх організації [4].

Мета статті: розкрити особливості подолання освітніх втрат учнів 5-7 класів на уроках музичного та образотворчого мистецтва інтегрованого курсу «Мистецтво» в умовах воєнного та післявоєнного часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уроки інтегрованого курсу «Мистецтво» у багатьох школах проводяться очно, а також за дистанційною та змішаною формою навчання. Під час дистанційних занять з учнями за об'єктивних обставин не проводяться на належному рівні з музичного мистецтва: вокально-хорова робота, гра на

музичних інструментах та з образотворчого мистецтва: педагогічний малюнок, виконання практичної роботи учнями. Тому для вчителів є викликом надолуження цих освітніх втрат учнями. Насамперед треба змінити підходи до проведення уроку в цілому та певних його етапів зокрема. Наприклад: дозовано подавати інформацію на уроці, використовувати методи активного навчання, цифрові технології (особливо під час перебування в укритті).

Для подолання освітніх втрат на уроках музичного та образотворчого мистецтва необхідно застосовувати комплексний підхід, який включає в себе різні методи та стратегії. Одним із ключових аспектів є індивідуалізація навчання, коли вчитель враховує особливості та потреби кожного учня. Це використання диференційованих завдань (диференціація змісту – прості/складніші завдання; процесу – швидкість, темп; продукту – додаткова робота, складніші завдання; емоції – мотивація; освітнього середовища – використання ІКТ, робота в малих групах).

Для діагностування освітніх втрат в окремому класі доцільно використовувати всю палітру інструментів: педагогічне спостереження; невербальний та вербальний зворотний зв'язок від учнів; усне опитування; аналіз учнівських робіт (виконання завдань за допомогою різних інтернет-сервісів, графічних та музичних редакторів), 5-ти хвилинне тестування тощо; самооцінювання й взаємооцінювання; оцінювання особистісного розвитку учнів батьками.

Важливим методом роботи під час дистанційного навчання є використання цифрових технологій. Вчителі, наприклад, створюють аудіо/відеозаписи виконання музичних творів, тьюторіали (покрокова інструкція у вигляді відео або зображень) послідовності виконання практичної роботи на уроці образотворчого мистецтва. Надаємо приклади тьюторіалів, створених Анною Орловою, вчителем образотворчого мистецтва комунального закладу «Бобринецький лицей №1» Бобринецької міської ради Кіровоградської області: 5 клас «Орнамент» (<https://cutt.ly/YufZWIY>), «Витинанка» (<https://cutt.ly/jufVi2b>), «Графічний пейзаж» (<https://cutt.ly/exTLQ0r>), 6 клас «Плановість у зображенні пейзажу» (<https://cutt.ly/dxTK5pW>) [5].

На уроках музичного мистецтва можна використовувати, наприклад, музичні онлайн-програми Musicca (віртуальне фортепіано <https://www.musicca.com/uk/piano>), Soundtrap (<https://www.soundtrap.com/musicmakers>), а на уроках образотворчого мистецтва – графічні редактори, наприклад, Paint, Paint.net, Paint 3D, Canva (<https://www.canva.com/>) для створення образів, композицій, колажів, буклетів, візитівок тощо, онлайн-інструмент Storyboardthat (<https://www.storyboardthat.com/storyboard-creator>) для створення мистецьких коміксів.

Віртуальне фортепіано пропонує інтерактивні уроки гри на фортепіано з миттєвим зворотним зв'язком. Ця програма дозволяє зробити уроки більш інтерактивними, індивідуалізованими та сприяє розвитку творчих здібностей учнів. Приклади застосування віртуального фортепіано: розучування нот, відпрацювання ритму, складання власних музичних композицій, сольні та ансамблеві виступи тощо.

Soundtrap дозволяє спільну творчість та обмін музичними ідеями між учнями. Вона має зручний інтерфейс, що дозволяє учням швидко опанувати програму без спеціальних навичок. Учні можуть спільно працювати над музичними проектами та отримувати зворотний зв'язок від вчителя та однокласників. Використання Soundtrap сприяє розвитку креативності, музичних здібностей та критичного мислення учнів. Практичні приклади застосування Soundtrap на уроках: створення саундтреків, реміксів на існуючі музичні твори та аранжування класичних творів, створення власних музичних композицій, радіопередач.

Вчителям доречно під час дистанційного навчання використовувати онлайн-сервіс для створення інтерактивних книг з мистецтва Book Creator (<https://bookcreator.com/>), що можуть складатися з відеовиступу вчителя з метою мотивації учнів, мистецької аудіо/відео та текстової інформації, добірки вправ з теми уроку, тьюторіалу виконання практичної роботи тощо. Для кращого пояснення учням мистецьких термінів доречно використовувати програму для створення коміксів Storyboardthat (<https://www.storyboardthat.com/storyboard-creator>). Надаємо приклад інтерактивної книги та коміксу Анни Орлової: «Відеогалерея з образотворчого мистецтва» (<https://cutt.ly/1GS8aov>), комікс «Захоплюючий світ

перспективи. Повітряна перспектива» (<https://annavictorivnaart.blogspot.com/2020/05/blog-post.html>) [5].

Одним із засобів для подолання освітніх втрат можуть слугувати відеоуроки з мистецтва для учнів 5-7 класів на платформі ВШО <https://lms.e-school.net.ua/>.

Методи й стратегії, які доцільно використовувати для подолання освітніх втрат на уроках мистецтва різноманітні. Наприклад, якщо більшість класу не розуміє поняття «жанр» (6 клас), то повторне опрацювання цього матеріалу доцільно запропонувати всьому класу, тобто виділити частину уроку чи цілий урок для актуалізації цих знань та формування необхідних навичок.

Якщо ж певні навчальні втрати наявні лише у групі учнів, то доцільно запропонувати детально їх опрацювати саме цій групі, а не всьому класу. Наприклад, клас може бути об'єднаний у три групи, де учням першої запропонуйте долати навчальні втрати з теми «Жанри інструментальної музики», другої – долати навчальні втрати з теми «Ноктюрн», а діти з третьої групи працюватимуть над детальнішим вивченням поточної теми.

Під час дистанційного навчання та перебування в укритті під час тривоги етап вокально-хорової роботи провести якісно неможливо. Тому доцільно використовувати такі методи, як: спів ланцюжком, спів сольний під караоке, запис учнями власного співу на диктофон, проведення гри «Продовжуй пісню» (вчитель виконує вступ до пісні, яку діти вчили раніше, учні згадують її та продовжують співати).

В укритті можна запропонувати учням дидактичні ігри, інтерактивні вправи з мистецтва в Learningapps, Wordwall, WordArt за QR-кодом за допомогою гаджетів, у робочих зошитах, організувати роботу індивідуально, в парі (групі) з картками. Наприклад, учням 7 класу можна запропонувати квест «Мої досягнення з мистецтва» <https://wordwall.net/uk/resource/71815689>, за допомогою якого учні повторюють вивчений матеріал; з учнями 5-7 класів можна провести гру «Музична вікторина» (вчитель заздалегідь готує плей-лист з творами, які учні вже прослухали й пропонує назвати композиції та їхніх авторів); запропонувати музичні онлайн-ігри (<https://igru.com.ua/ihry-muzyka.html>); для аналізу музичних творів можна провести гру «Ланцюжок» (учні відповідають по черзі

один за одним, використовуючи орієнтовні таблиці емоційно-естетичних визначень музики), для аналізу творів образотворчого мистецтва можна запропонувати учням в парах пограти в гру «Запитання – відповідь» (один учень задає запитання за ілюстрацією твору мистецтва, інший відповідає (якщо відповідь, то задає запитання, якщо не зможе відповідати, то знову слухає запитання й дає відповідь), потім учні можуть прописати запитання штучному інтелекту, наприклад, в ChatGPT (<https://chat.openai.com/>) чи Gemini (<https://gemini.google.com/app>) за допомогою гаджетів та проаналізувати достовірність запропонованого ними аналізу твору; за допомогою платформи III Slidesgo (<https://slidesgo.com/>) створити креативну презентацію з мистецтва, дослідити достовірність інформації та внести правки, доповнення.

Така інтеграція сучасних цифрових технологій в мистецьку освіту відкриває нові можливості для учнів та вчителів. Вона дозволяє урізноманітнити навчальний процес та зробити його більш інтерактивним і захопливим.

Ще одним засобом подолання освітніх втрат є діяльнісна інтеграція. Загалом інтеграція між освітніми галузями має потужний потенціал для подолання освітніх втрат. Наприклад, інтегруючи музику, образотворче мистецтво і літературу, учні можуть створювати візуальний ряд (портрети героїв, пейзаж тощо) та музичний супровід до поетичних творів, підкреслюючи зміст, настрій, ритм та емоційне забарвлення віршів.

На уроках музичного мистецтва інтегрованого курсу «Арт-технології» у 5 класі (освітня програма «Ліга крилатих») при вивченні теми «Козак Мамай, Маруся Чурай. Легенда про пісню» можна пригадати матеріал з літератури за темою «Міфи і легенди давніх українців». При вивченні теми «Душа народу у піснях» доречно пригадати поняття з літератури «усна народна творчість». При вивченні теми «Опера», а саме при слуханні арії Евридика (6 клас) доцільно пригадати міф «Орфей і Евридика», з яким учні знайомилися на уроці інтегрованого курсу «Література». Учням пропонується порівняти художній образ літературного тексту з музичним.

На уроках образотворчого мистецтва інтегрованого курсу «Арт-технології» під час вивчення теми «Станковий живопис. Портрет

літературного героя», учні створюють портретний образ героя з повісті Елеонори Портер «Поліанна» (рис. 1), пригадуючи портретну характеристику Поліанни та систему образів твору з уроків інтегрованого курсу «Література» [7].

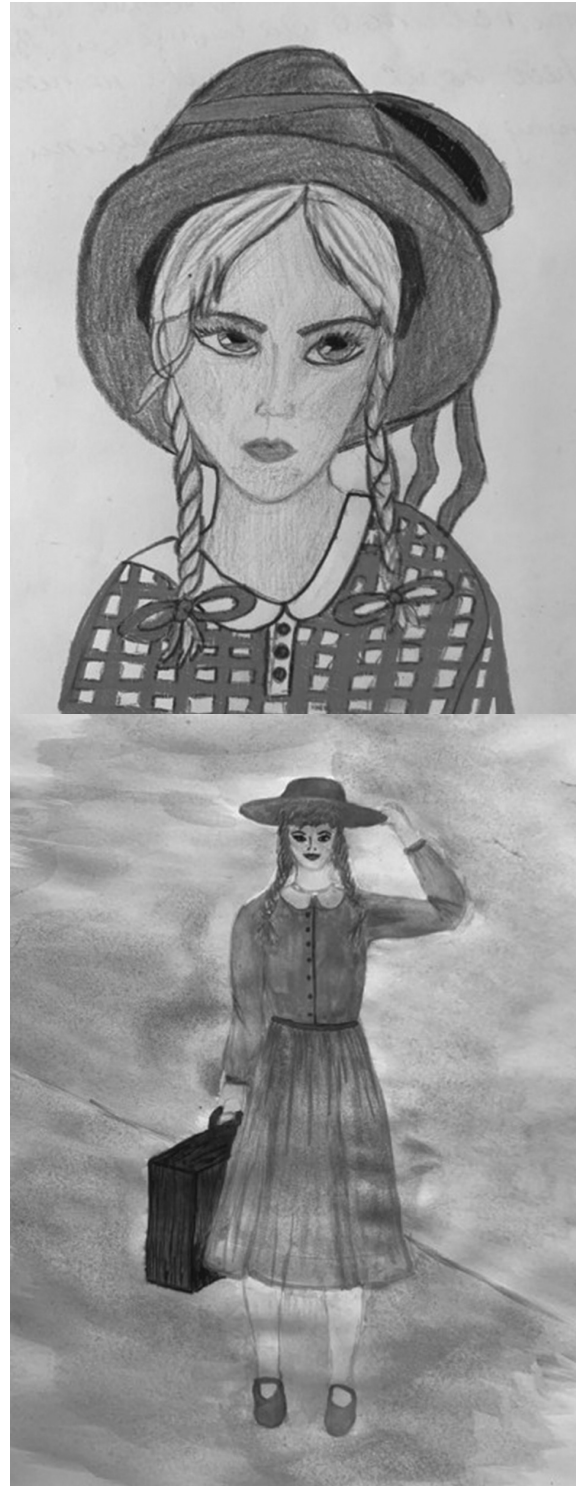

Рис. 1. Поліанна

На уроках образотворчого мистецтва з теми «Лінійний, силуетний і тоновий рисунок» учні розповідають, що вони вже знають про побут, заняття, культуру первісної людини з уроків суспільствознавства інтегрованого курсу «Всесвіт», продовжують знайомитися з наскельними малюнками первісних людей, зазначають засоби виразності графіки, якими перші люди виконали наскельні малюнки, їхню тематику, переглядають відео про створення музеїв-копій печер з наскельними малюнками (<https://www.youtube.com/watch?v=mtliVNobKog>) та створюють композицію із зображенням мисливців, які полюють на диких звірів, використовуючи графічні засоби виразності та інтерпретуючи наскельні малюнки перших художників [6].

Рис. 2. Композиція із зображенням мисливців, які полюють на диких звірів. Інтерпретація наскельних малюнків перших людей

Музична структура ґрунтується на математичних принципах ритму, гармонії та мелодії. Під час роботи над піснею говоримо про розмір твору, тривалості нот і пригадуємо поняття «прості числа», «дроби» з предмету математика. При роботі над темою «Інструменти симфонічного оркестру» (6 клас) розглядаємо конструкцію музичних інструментів, яка також базується на математичних співвідношеннях.

На уроках образотворчого мистецтва інтегрованого курсу «Арт-технології» в 5 класі під час вивчення теми «Тон як засіб виразності графіки», учні малюють натюрморт з конусом або пірамідою, в 6 класі з теми «Лінійно-конструктивна побудова предметів натюрморту» малюють натюрморт «Дует» (з 2 геометричних тіл – циліндра й кулі або

циліндра й піраміди), повторюючи відомі їм знання про об'ємні геометричні фігури з уроків математики та в 6 класі поняття дует з музичного мистецтва [6, 9].

В 6 класі при вивченні теми «Елегія» на уроці музичного мистецтва учні слухають та аналізують твір Яна Вангеліса «Елегія» (до фатастичного кінофільму «Пасажири»), паралельно на уроці природознавства учні говорять про галактики, туманності. Вчитель може використати музику Вангеліса під час уроку природознавства. Також ця тема інтегрується й на уроці літератури при вивченні твору «Чоловік, який вирошував комети» Нанетті Анджела.

У 6 класі на уроці образотворчого мистецтва з теми «Види портретів. Портрет у графіці» учні створюють на вибір портрет героя музичного твору Леонтовича «Дударик» або до літературного твору «Світязь» Адама Міцкевича, характеризуючи образ Дударика з хорової композиції М. Леонтовича та інших героїв, їхню любов до Батьківщини, героїзм в баладі А. Міцкевича «Світязь» [8].

Рис. 3. Міндовг

Рис. 4. Молода княгиня

На уроці образотворчого мистецтва з теми «Пейзаж у живописі» учні малюють морський пейзаж – ілюстрацію до баркароли з опери Жака Оффенбаха «Казки Гофмана», актуалізуючи знання з уроку музичного мистецтва (тема «Баркарола»).

Рис. 5. Баркарола

У 7 класі (програма «Ліга крилатих») щотижня всі предмети об'єднує одна соціокультурна тема. Тож на уроці музичного мистецтва торкаємося загальної теми. Наприклад, соціокультурна тема «Європа» розкривається на всіх уроках – на уроці літератури учні читають твір Джона Бойна «Хлопчик у смугастій піжамі». На уроці історії опрацьовують тему «Культура бароко.

Єзуїти. Єзуїтські школи в Україні». На уроці образотворчого мистецтва говорять про особливості та стилі ландшафтного дизайну, зокрема європейського, а на уроці музичного мистецтва мова йдеться про «Джаз в Європі. Український джаз». Таким чином учні пригадують відомості про європейську культуру, її спільні риси й розкривають їх ще глибше на уроці музичного мистецтва. Таким чином відбувається зворотній зв'язок (в залежності від розташування уроків у розкладі) [10].

Важливим аспектом подолання освітніх втрат на уроках мистецтва є співпраця вчителів з батьками учнів. Батьки можуть відігравати значну роль у мотивації та підтримці своїх дітей у вивченні музики та образотворчого мистецтва. Тому вчителям потрібно активно залучати батьків до навчального процесу, наприклад, запрошуючи їх на концерти, виставки чи спільні заходи. Регулярне інформування батьків про успіхи, прогрес та потреби їхніх дітей, практичні поради допомагають батькам краще розуміти важливість мистецької освіти.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Сучасна людина має бути креативною, гнучкою, уміти нестандартно вирішувати поставлені завдання. Для розвитку цих умінь необхідно застосовувати ірраціональне мислення. Тому в НУШ потрібно формувати не лише раціональне мислення учнів, але й ірраціональне (учень має навчитися мислити художніми образами, розвивати фантазію, почуттєву сферу для того, щоб у будь-якій сфері діяльності проявити свою творчість, гнучкість мислення), а це можливо саме на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво».

Подолання освітніх втрат на уроках музичного та образотворчого мистецтва інтегрованого курсу «Мистецтво» вимагає комплексного підходу, який включає в себе застосування ефективних форм, методів, засобів викладання, впровадження інноваційних підходів, діяльнісної інтеграції, використання цифрових технологій, налагодження тісної співпраці з батьками та постійне вдосконалення професійних навичок педагогів. Лише за таких умов учні зможуть отримати якісну мистецьку освіту, розвинути свої творчі здібності, фантазію, почуттєву сферу та сформувати стійкий інтерес до мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Мистецтво» як один із головних предметів у школі. URL: <https://osvita.ua/school/reform/53347/>.

2. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf.

3. Освітні втрати: 7 кроків ефективного учителя. URL: <https://osvitoria.media/experience/osvitni-vtraty-7-krokov-efektyvnogo-uchytelya/>.

4. Рекомендації щодо організації програм з надолуження освітніх втрат. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/07/31/Unicef.Immediate.actions.frame.proofreading.ua.1-31.07.2023.pdf>.

5. КОНДРАТОВА Вікторія, ОРЛОВА Анна. Особливості реалізації мистецької освітньої галузі у 5-9 класах та проведення уроків образотворчого мистецтва з використанням інтернет-сервісів. URL: https://drive.google.com/file/d/181_9k0VoQN5U7-lK7FtR5beZfTGmPlub/view.

6. Агеєва О.В., Бойчук С.Б., Калашнікова О.В. та ін. Арт-технології: навч. посібн. для 5 кл. закл. загал. серед. освіти, що впроваджують освітню програму «Ліга крилатих». У 2 ч. Ч. 1 / О.В. Агеєва, С.В. Бойчук, О.В. Калашнікова, В.В. Кондратова, Л.П. Пич, О.Ю. Тисленко. Київ: ТОВ «ОП «Ліга крилатих», 2023. 100 с.

7. Агеєва О.В., Бойчук С.Б., Калашнікова О.В. та ін. Арт-технології: навч. посібн. для 5 кл. закл. загал. серед. освіти, що впроваджують освітню програму «Ліга крилатих». У 2 ч. Ч. 2 / О.В. Агеєва, С.В. Бойчук, О.В. Калашнікова, В.В. Кондратова, Л.П. Пич, О.Ю. Тисленко. Київ: ТОВ «ОП «Ліга крилатих», 2023. 106 с.

8. Агеєва О.В., Бойчук С.Б., Калашнікова О.В. та ін. Арт-технології: навч. посібн. для 6 кл. закл. загал. серед. освіти, що впроваджують освітню програму «Ліга крилатих». У 2 ч. Ч. 1 / О.В. Агеєва, С.В. Бойчук, О.В. Калашнікова, В.В. Кондратова, Л.П. Пич, О.Ю. Тисленко, Л.О. Чистякова. Київ: ТОВ «ОП «Ліга крилатих», 2023. 128 с.

9. Агеєва О.В., Бойчук С.Б., Калашнікова О.В. та ін. Арт-технології: навч. посібн. для 6 кл. закл. загал. серед. освіти, що впроваджують освітню програму «Ліга крилатих». У 2 ч. Ч. 2 / О.В. Агеєва, С.В. Бойчук, О.В. Калашнікова, В.В. Кондратова, Л.П. Пич, О.Ю. Тисленко, Л.О. Чистякова. Київ: ТОВ «ОП «Ліга крилатих», 2023. 152 с.

10. Жиган І.М., Калашнікова О.В., Кондратова В.В. та ін. Арт-технології: навч. посібн. для 7 кл. закл. загал. серед. освіти, що впроваджують освітню програму «Ліга крилатих». У 2 ч. Ч. 2 / І.М. Жиган, О.В. Калашнікова, В.В. Кондратова, А.В. Проша, Л.О. Чистякова. Київ: ТОВ «ОП «Ліга крилатих», 2023. 116 с.